

Tijdschr Jeugdgezondheidsz (2017) 49:35–36
DOI 10.1007/s12452-017-0095-9

De Verwijsindex Risicjongeren kritisch bekeken

I. Lecluijze

Published online: 24 February 2017
© Bohn Stafleu van Loghum 2017

Title: The wrong tool for the job. The introduction of the Child Index in Dutch child welfare
Promotiedatum: 4 november 2015
Promotoren: Prof. dr. K. Horstman en Prof. dr. F.J.M. Feron
Co-promotor: dr. B. Penders
ISBN: 978-94-6159-475-4
Link: i.lecluijze@maastrichtuniversity.nl

Wat was het doel en de vraagstelling?

In 2010 voerde de regering, ondanks kritische kanttekeningen, de Verwijsindex Risicjongeren (VIR) in: een landelijk ICT-systeem om risicokinderen vroegtijdig te signaleren en samenwerking tussen verschillende professionals te bevorderen. Om ICT-systemen in jeugdzorgpraktijken beter te begrijpen, werd in dit proefschrift de introductie van de Verwijsindex onderzocht. De centrale onderzoeksvragen waren:

- Welke dynamieken spelen een rol in de introductie van de Verwijsindex in jeugdzorgpraktijken?
- Wat betekenen deze dynamieken voor de relaties tussen overheid, professionals, ouders en kinderen?

Hoe vond het onderzoek plaats?

Het onderzoek is gebaseerd op theoretische inzichten uit wetenschaps- en techniekstudies. Dit vakgebied gaat er vanuit dat een technologie niet 'klaar' of 'af' is op de tekentafel, maar tot een succes moet worden gemaakt in interactie met alledaagse praktijken. Om zicht te krijgen op dat interactieproces is de Verwijsindex vier jaar intensief gevolgd. Door middel van kwalitatieve onderzoeksmethoden – interviews, observaties en documentenanalyse – werd de introductie van een lokale Verwijsindex in vier verschillende Noord-Brabantse gemeenten onderzocht. Daarnaast werd een kijkje genomen in andere provincies en in Engeland omdat de Verwijsindex ontworpen is naar Engels voorbeeld. Er vonden interviews plaats met 75 professionals, managers, en beleidsmakers over hun ervaringen met dit ICT-systeem, en met groepen jongeren en ouders.

Wat zijn de uitkomsten?

Risicosignalering

De Verwijsindex werd gepresenteerd als een 'simpel' instrument voor vroegsignalering van risicokinderen: zodra twee of meer professionals voor hetzelfde kind een 'risicosignaal' in het systeem plaatsen, is er een 'match' en worden ze op de hoogte gebracht van elkaars betrokkenheid zodat samenwerking kan plaatsvinden.

In de praktijk blijkt het centrale begrip 'risicokind' echter verschillend geïnterpreteerd te worden. De Ver-

I. Lecluijze (✉)
Universiteit Maastricht, Maastricht, Nederland
i.lecluijze@maastrichtuniversity.nl

wijsindex kan door veel verschillende professionals worden gebruikt, zoals jeugdartsen, maatschappelijk werkers en scholen. Om professionals te helpen bij de afweging of een kind wel of niet in de Verwijsindex moet worden gemeld, zijn er landelijke meldcriteria opgesteld. Deze meldcriteria bieden echter weinig aanknopingspunten, want iedere jongere van wie vermoed wordt dat de ontwikkeling bedreigd wordt, mag gemeld worden, maar het is aan de professional zelf om dat risico in te schatten.

Ondanks pogingen om het begrip 'risicokind' te definiëren en te standaardiseren, zijn er verschillende ideeën over wat een risicokind is en verschillende routines met betrekking tot melden. Hierdoor bevat de Verwijsindex een vreemde selectie van 'risicokinderen' en komt de signaleerfunctie van het instrument niet goed uit de verf.

Samenwerking

Het tweede belangrijke doel van de Verwijsindex is het bevorderen van samenwerking. Het onderzoek laat zien dat, hoewel de Verwijsindex zo ontworpen is dat het professionals als het ware dwingt om te gaan samenwerken, de sterke focus op dit ICT-systeem de aandacht afleidt van bestaande samenwerkingspraktijken die professionals belangrijk vinden. Professionals gaan de Verwijsindex dan ook op verschillende manieren gebruiken. Zo wordt er bijvoorbeeld 'omheen gewerkt' door met een andere professional af te spreken om beiden een signaal af te geven: niet de Verwijsindex, maar een bestaande samenwerkingsrelatie creëert dan samenwerking. Anderen signaleren een kind pas als zorg al gestart is, en weer anderen maken helemaal geen gebruik van het systeem.

In de praktijk gebruiken veel professionals de Verwijsindex anders dan door de ontwerpers was beoogd. Dat roept de vraag op of de Verwijsindex van toegevoegde waarde is voor samenwerking in het jeugdveld.

Implementatieproces

Uit de literatuur weten we dat bij het ontwikkelen van een succesvol ICT-systeem rekening moet worden gehouden met bestaande netwerken, en dat er voldoende ruimte moet zijn om te experimenteren, gaandeweg van elkaar te leren, en tussentijds te kunnen bijsturen. Bij de introductie van de Verwijsindex zijn deze zaken uit het oog verloren.

Om de doelen van de Verwijsindex te realiseren is een top-down implementatiestrategie gebruikt. Met behulp van centrale stappenplannen en strakke tijdschema's hebben beleidsmakers geprobeerd dit pro-

ces sterk te sturen. Deze sturende aanpak laat echter geen ruimte voor feedback van professionals, noch voor lokale aanpassingen en verbeteringen, waardoor de Verwijsindex onvoldoende aansluit bij professionele praktijken. Ondertussen wordt wel bijgehouden of en hoe vaak professionals het systeem gebruiken, en soms worden risicosignalen als prestatie-indicator gezien: hoe meer risicokinderen gesignaleerd, hoe beter de Verwijsindex is geïmplementeerd. Tot nu toe meldt elke evaluatie van de Verwijsindex dat professionals te weinig signaleren. De analyse in dit onderzoek laat zien dat de focus van beleidsmakers op sturing en snelle 'implementatie' de Verwijsindex juist verhinderde om in de praktijk te landen.

Wat is de meerwaarde/nieuws waarde voor de JGZ-praktijk?

Sinds 2010 is de Verwijsindex opgenomen in de Jeugdwet en dienen gemeenten aansluiting op dit ICT-systeem te organiseren en het gebruik ervan te stimuleren. Uit het onderzoek blijkt dat de verwachtingen van beleidsmakers niet uitkomen, dat professionals zich beperkt voelen in hun professionele autonomie en het instrument omzeilen, en dat ouders en jongeren zich genegeerd voelen omdat ze niet betrokken zijn in dit proces. De Verwijsindex draagt niet bij aan 'goed werk' in het jeugdveld, en is daarom *the wrong tool for the job*.

Het proefschrift biedt aanknopingspunten voor een alternatieve beleidsaanpak in het jeugddomein. De Verwijsindex kan gezien worden als een uitdrukking van de 'risico-regelreflex', de neiging om potentiële problemen via centrale preventieve systemen te willen sturen en beheersen. Een alternatieve aanpak richt zich meer op reflexief en interactief beleid en collectief leren, en probeert het leven van kinderen in de praktijk te verbeteren zonder een naïef geloof in maakbaarheid. Daarnaast roept dit onderzoek de vraag op of een professioneel ICT-instrument wel bij de wet geregeld moet worden en of de Verwijsindex wel past bij het nieuwe jeugdbeleid dat zich meer richt op normaliseren en demedicaliseren dan op risicosignalering en vroegtijdig ingrijpen. Met het oog op deze ontwikkelingen dient de introductie van ICT-systemen zoals de Verwijsindex onderwerp van professioneel en publiek debat te zijn en blijven. Een gebrek aan debat belemmert immers de ontwikkeling van de *right tool for the job!*

I. Lecluijze, gezondheidswetenschapper, onderzoeker